

MÀU SẮC HUYỀN THOẠI TRONG MIÊU TẢ NHÂN VẬT ANH HÙNG CỦA SỬ THI MAHABHARATA

Nguyễn Thị Tuyết Thu

Khoa Xuất bản, Học viện Báo chí và Tuyên truyền

Tóm tắt. Xuất phát từ nhận xét về mối quan hệ giữa thần linh và người anh hùng trong *Mahabharata* của nhà nghiên cứu người Pháp Georges Dumézil, người viết đã phân tích và chứng minh những biểu hiện của mối quan hệ này qua văn bản sử thi *Mahabharata*. Từ đó, rút ra hai đặc điểm cơ bản: motif sinh nở thần kì và vai trò của các tác nhân siêu nhiên đã tạo nên màu sắc huyền thoại trong miêu tả nhân vật anh hùng của sử thi *Mahabharata*.

Từ khóa: huyền thoại, nhân vật anh hùng, thần linh.

1. Mở đầu

Huyền thoại trong sử thi (anh hùng ca) là vấn đề được giới nghiên cứu quan tâm từ lâu.

Ở Việt Nam, nhà nghiên cứu Nguyễn Văn Khỏa chú trọng tới “những đặc điểm của tư duy thần thoại” và “vai trò của thần linh đối với các anh hùng” trong hai bản trường ca *Iliad* và *Ôđixê* của người Hy Lạp cổ đại. Công trình của ông chỉ quan tâm tới sử thi phương Tây, đúng như tên gọi *Anh hùng ca của Hômerô*. Tuy không đi sâu tìm hiểu sử thi phương Đông nói chung và sử thi Ấn Độ nói riêng nhưng những nghiên cứu của ông trong chuyên luận này vẫn là những ý kiến quan trọng cho chúng tôi tham khảo khi nghiên cứu về màu sắc huyền thoại trong miêu tả nhân vật anh hùng của sử thi Ấn Độ.

Một số nhà nghiên cứu khác có quan tâm tới sử thi *Mahabharata* và thế giới nhân vật trong sử thi này, nhưng do góc tiếp cận và mục đích nghiên cứu riêng nên chưa đi sâu vào màu sắc huyền thoại trong miêu tả nhân vật anh hùng. Tiêu biểu cho khuynh hướng này là các công trình của những tác giả sau: Cuốn *Giáo trình Văn học Ấn Độ* của Lưu Đức Trung xuất bản năm 1984, đã đưa ra nhận xét khái quát về đặc điểm nhân vật anh hùng trong sử thi *Mahabharata*: “Mỗi nhân vật mang một tính cách, một đời sống tinh thần riêng chứ không phải là nhân vật mang tính chất ước lệ có một khuôn mẫu sẵn đã từng thấy ở một số truyện dân gian khác” [1, tr. 63]. Cùng quan điểm với Lưu Đức Trung là Nguyễn Thừa Hỷ trong công trình *Tìm hiểu văn hóa Ấn Độ* (1986) có nhận định: “Tác phẩm đã phác họa ra những gương mặt con người và thần linh với đầy chất sống động, chân thực, vượt khỏi được tính ước lệ và lí tưởng hoá so với bộ sử thi *Ramayana*” [2, tr. 144]. Tuy nhiên, các ông không đi sâu tìm hiểu màu sắc huyền thoại trong nghệ thuật xây dựng nhân vật anh hùng của sử thi này.

Nghiên cứu sâu về *Mahabharata* ở Việt Nam là chuyên luận *Sử thi Ấn Độ*, xuất bản năm 1999 của tác giả Phan Thu Hiền. Với hơn 300 trang, chuyên luận chia làm hai phần: Phần thứ nhất - Một số đặc trưng thi pháp của sử thi *Mahabharata*, gồm 139 trang; Phần thứ hai - Trích dịch sử thi *Mahabharata*, gồm 180 trang. Vấn đề chúng tôi quan tâm là chương 1 trong phần

Ngày nhận bài: 1/7/2020. Ngày sửa bài: 7/7/2020. Ngày nhận đăng: 1/8/2020.

Tác giả liên hệ: Nguyễn Thị Tuyết Thu. Địa chỉ e-mail: nguyentuyetthua@c@gmail.com

đầu - *Hệ thống nhân vật* của sử thi *Mahabharata*. Tác giả chuyên luận đã nêu lên hai luận điểm chính: một là, *sự mở rộng thế giới nhân vật*; hai là, *không có nhân vật toàn thiện, toàn mỹ*. Trên tầm khái quát, tác giả chuyên luận nghiên cứu hệ thống nhân vật để chỉ ra những đặc điểm chính và xem nó như một trong ba bình diện làm nên đặc trưng thi pháp của sử thi *Mahabharata*, mà không đi sâu tìm hiểu các thủ pháp và những phương tiện nghệ thuật khắc họa nhân vật anh hùng. Ngoài đặc trưng về hệ thống nhân vật như đã nêu trên là những đặc trưng về thời gian, không gian và kết cấu của tác phẩm, nhằm hướng tới kết luận về đặc trưng thi pháp loại thể của sử thi này: “*Mahabharata* là một sử thi anh hùng đã được điển lễ hoá thành tác phẩm kinh truyện kinh điển của Hindu giáo” [3, tr. 158]. Những luận điểm chính về *hệ thống nhân vật* trong chuyên luận được chúng tôi ghi nhận như những tư liệu tham khảo quý cho bài viết.

Trên thế giới, chuyên luận *Thần thoại và sử thi (Mythe et épopée)* của nhà nghiên cứu người Pháp Georges Dumézil là công trình liên quan trực tiếp đến vấn đề mà chúng tôi quan tâm. Là chuyên gia về lĩnh vực thần thoại học so sánh, cuốn sách của ông lấy đối tượng nghiên cứu là các thần thoại và sử thi của người phương Tây, song trong quá trình triển khai ông vẫn mở rộng mối quan tâm đến các sử thi phương Đông trong tương quan so sánh. Khi liên hệ với sử thi *Mahabharata* của Ấn Độ, ông cho rằng có sự tương ứng giữa các anh hùng Pandava với ba chức năng của các vị thần cha đại diện cho phẩm chất của ba đẳng cấp chính trong xã hội: Đạo sỹ - thờ phụng; Chiến binh - bảo vệ; Nông dân - nuôi dưỡng. Theo ông, “trong *Mahabharata* có hai kiểu quan hệ giữa người anh hùng và thần linh: một, có thể so sánh với *Iliad* và *Aeneid* nơi con người và thần linh khác biệt rõ ràng, và một kiểu thứ hai, nơi các thần và quỷ hoá thân vào con người và biến cuộc sống trên trái đất thành một lễ hội lớn lao và đẫm máu” [4, tr. 42]. “Chiến tranh giữa Pandava và Kaurava trở thành sự tiếp nối cuộc chiến tranh giữa thần và quỷ với sự di chuyển binh tướng cùng chiến trường từ trời cao xuống mặt đất” [4, tr. 43].

Những ý kiến này của ông là tiền đề, gợi mở hướng nghiên cứu cho chúng tôi đi sâu vào bình diện: Màu sắc huyền thoại trong miêu tả nhân vật anh hùng của sử thi *Mahabharata*.

2. Nội dung nghiên cứu

Là thể loại tiếp nối của thần thoại và truyền thuyết, sử thi chịu ảnh hưởng đậm nét của tư duy thần thoại: “Lôgic của thần thoại là thứ lôgic dùng tưởng tượng, ảo tưởng của niềm tin thay thế cho vốn kinh nghiệm và tri thức còn quá đói nghèo nàn của con người trong thời kì công xã thị tộc” [5, tr. 35]. Màu sắc huyền thoại trở thành một đặc điểm chi phối bút pháp miêu tả nhân vật anh hùng nhằm ngợi ca những hình tượng khổng lồ của nhân dân, kết tinh trí tuệ và sức mạnh của tập thể bộ tộc.

2.1. Màu sắc huyền thoại biểu hiện trong môtip sinh nở thần kì

Người anh hùng sinh ra từ những cuộc “hôn phối kì lạ” là công thức quen thuộc của sử thi. Cũng vậy, trong *Mahabharata* “tất cả các anh hùng thoát đầu đều có một tha ngã thần linh, được cấy xuống trái đất” [6, tr. 57]. Nhưng không chỉ có thế, *các anh hùng trong Mahabharata ra đời còn là kết quả lời nguyện của đạo sỹ như một sự ban thưởng hoặc trừng phạt* đối với thần linh và con người, chứng tỏ quyền uy tối thượng của đẳng cấp Brahmin.

Do phẩm hạnh của mình, Kunti được đạo sỹ Durvasa ban cho một ân huệ đặc biệt là: sẽ có con với bất kì vị thần nào mà nàng nghĩ tới. Karna và năm anh em Pandava ra đời là kết quả của ân huệ này. Một trăm Kaurava và một người con gái của đức vua Dhritarashtra được sinh ra cũng là do ân huệ của đạo sỹ Dwaipayana ban vì sự đón tiếp chu đáo của Gandhari đối với ông. Ngay cả Bhisma thanh khiết, lẫy lừng cũng là kết quả lời nguyện của đạo sỹ nhà Trời đối với Prahasa - người dắt trộm con bò của Vasita. Sự ra đời của các anh hùng được soi rọi dưới ánh sáng của quan niệm thâm mỹ mang đậm sắc thái tôn giáo đạo đức, diễn ra trong một không gian huyền thoại mang *tính điềm triệu* với một *giọng nói vô hình* đóng vai trò *tiên đoán* chức năng xã hội của nhân vật.

“Yudhisthira ra đời vào lúc mà vì sao Jestha kết hợp với mặt trăng, tạo ra ảnh hưởng đầy quyền lực” [7, tr. 286]. Ngay khi đó, một tiếng nói vô hình từ trên không trung vọng xuống: “Đứa trẻ này sẽ là người vĩ đại nhất, sáng chói nhất trong những người đức hạnh... Nó là thước đo công lí của vũ trụ, có sức mạnh và lòng trung thực, là đức vua nổi tiếng được biết đến trên cả ba cõi” [7, tr. 286]. Khi Bhima ra đời cũng có một giọng nói vô hình vang lên trên không trung: “Đứa trẻ này là người khoẻ mạnh nhất trong những người khoẻ mạnh” [7, tr. 287]. Arjuna ra đời trong “âm thanh của những tiếng trống tràn ngập không gian, những tiếng reo vang và những cơn mưa hoa tràn ngập lãnh địa. Tất cả được tạo nên bởi một thể lực vô hình” [7, tr. 289]. Ngay sau khi đứa trẻ chào đời, một giọng nói vô hình vang vọng như là mây phủ kín bầu trời: “Đứa trẻ này sẽ là người xuất sắc nhất trong tất cả các Kshatriya, chiến thắng mọi kẻ thù, được ban một tâm hồn cao cả trong ánh sáng của sự công bằng, là mặt trời chói lọi trên chiến trận với những chiến công lừng lẫy tuyệt vời” [7, tr. 288]. Khi Nakula và Sahadeva được sinh ra, một tiếng nói vô hình lan tỏa khắp cả một vùng không gian bừng sáng: “Về sức mạnh và vẻ đẹp thì hai anh em sinh đôi này thậm chí còn vượt qua cả thần song sinh Aswins - cha chúng” [7, tr. 291]. Năm anh em Pandava ra đời, sống giữa những Rishis vĩ đại ở vùng núi tuyết huyền bí của dãy Himavat. Nhìn họ với đôi mắt, cánh tay và phẩm hạnh của những vị thần sinh ra, lòng các nhà tu khổ hạnh tràn đầy vui sướng.

Duryodhana tham lam và bất khuất, anh cả trong một trăm Kaurava là “hoá thân của Asura Kali trong hình dạng con người, hiện thân cho cái ác” [4, tr. 253]. Ra đời sau hai năm trong bụng mẹ, và hai năm nuôi trong bình bơ đã lọc kĩ, “Duryodhana kêu khóc, gào thét như một con lừa. Nghe tiếng kêu đó, những con lừa, chim kền kền, chó rừng, điều hâu cất lên những tiếng rú inh ỏi, để chào đón sự có mặt của hắn. Gió nổi lên dữ dội và khắp mọi phía lửa bốc cháy rừng rực” [7, tr. 270]. Nhà vua Dhritarashtra kinh hoàng cầu khẩn. Các đạo sĩ khuyên ông: “*Những điềm dữ* đã báo trước rằng đứa con của ngài sẽ là người hủy diệt dòng họ. Tai ương luôn gắn liền với nó. Hãy loại bỏ đứa con này... vì sự trong sạch của thế giới tâm linh” [7, tr. 270].

Rõ ràng, *Mahabharata* rất quan tâm đến sự định hình tính cách nhân vật. Sự vĩ đại hay sự độc ác kinh hoàng đều bắt đầu từ giây phút mà họ chào đời, gắn liền với vai trò của tầng lớp đạo sĩ đầy uy quyền và sức mạnh chi phối xã hội.

2.2. Màu sắc huyền thoại biểu hiện qua vai trò của những tác nhân siêu nhiên

Georges Dumézil đã chỉ ra “sự song song trong cấu trúc của các vị thần chính trong thần thoại và các anh hùng chính trong sử thi” [4, tr. 59], thể hiện mối quan hệ giữa các anh hùng và các vị thần cha. Ngoại hình của các nhân vật anh hùng trong *Mahabharata* lưu giữ sắc diện nổi bật của vị thần sinh ra mình. Anh hùng Bhishma có “vẻ đẹp và vóc dáng như Ngọc hoàng Dêvendra”. Karna “sáng chói lọi, đẹp rực rỡ như mặt trời Surya”. Arjuna “đẹp tựa Indra oai phong lẫm liệt”. Mỗi anh hùng luôn ứng với một thần linh, có diện mạo và cách ứng xử giống như vị thần cha của họ. Yudhisthira là “kết quả của sự hoà hợp tâm linh giữa Kunti và thần công lí Dharma”, là nhân vật duy nhất trong *Mahabharata* được Krishna đánh giá “không bao giờ vì yêu thương hoặc sợ sệt mà từ bỏ con đường đạo lí” [8, tr. 171]. Yudhisthira nổi tiếng về đức độ là người anh hùng với phẩm cách cao đẹp của trí tuệ, công bằng, trung thực, sùng đạo và thành kính. Bhima là con trai thần gió Vâyú, có sức mạnh vũ bão của người cha thần thánh, vô địch về thể chất, là người khoẻ mạnh nhất trong những người khoẻ mạnh”. Thân hình vạm vỡ và nhanh như một cơn lốc, “sự chuyển động của bắp vế, tạo nên một luồng không khí mạnh như gió tháng năm và tháng sáu, sức mạnh vĩ đại với tốc độ của Garuda và Marut làm cho anh em Pandava không hề biết đến suy yếu” [7, tr. 354]. Bhima là người anh hùng tốt bụng, nóng tính và cương trực. *Mahabharata* nhấn mạnh vào khả năng bay được của người con trai thần gió và chú trọng tới sức mạnh của đôi cánh tay, biểu lộ qua các cuộc giao tranh với yêu tinh, ác quỷ: Vaka, Hidimva, Kirmira... Trong sử thi *Mahabharata*, Bhima gắn với hai biệt danh “Vrikodara” nghĩa là bụng sói, phàm ăn, và “người có đôi cánh tay dài” (Bhima of long arms) chỉ sức mạnh thể

chất như một nét di truyền từ vị thần cha. Arjuna nghĩa là “mạnh mẽ và sáng chói” - con trai của thần Indra toàn năng - vua các chư thần, tập hợp năng lượng của Kshatriya, trọng danh dự, cao thượng và hào hiệp. Arjuna là một chiến binh tài năng, luôn gắn với vũ khí - cung thần Gandiva. Arjuna mang đặc tính của vị thần cha Indra, biểu hiện ở khả năng sử dụng cung tên siêu phàm huyền bí, giỏi điều khiển xe và vũ khí ném. Arjuna được mệnh danh là “kẻ bắn cung giỏi nhất hành tinh, không bao giờ phóng một mũi tên vô ích” [4, tr. 84]. Nếu Bhima thường giao tranh với quỷ thì Arjuna thường giao tranh với thần, thể hiện tài năng siêu việt được khai thị bởi thần linh với sự trưởng thành về nhận thức tâm linh, tạo nét đặc thù cho riêng người anh hùng Ấn Độ. Nakula và Sahadeva dù không có tính ưu trội như những người anh của mình, nhưng cũng tượng trưng cho sắc diện nổi bật của vị thần song sinh Aswins - cha họ. Đây là hai anh hùng hiện thân cho vẻ đẹp rực rỡ, cho sức mạnh và trí tuệ. Về phẩm chất và tính cách thì Nakula gần với Bhima, còn Sahadeva gần với Yudhisthira. Họ có tài sử dụng kiếm, đặc biệt là đoản kiếm.

Năm thứ mười ba trong quãng thời gian đi đày, các anh hùng Pandava phải giấu tung tích. Sự có mặt của năm anh em Pandava trong cung Virata, nhằm làm nổi bật những sắc diện, cốt cách có trong các vị thần sinh ra họ. Yudhisthira đóng vai là một triều thần hầu cận nhà vua. Ông mặc quần áo của kẻ xuất gia tu hành, biết nói chuyện, khéo đoán điềm triệu, giỏi thiên văn, tinh thông kinh Veda... Bhima nhận làm đầu bếp, công việc làm lộ rõ kiểu phàm ăn, bụng sôi. Chàng có khả năng cầm giữ cả voi điên và bò tót điên, thể hiện sức khỏe vô địch, mạnh như những trận cuồng phong của người cha thần gió. Arjuna cải trang làm hoạn quan, dạy nữ tì ca hát, nhảy múa... Vai trò của Arjuna làm nổi bật một trong những khả năng của Indra, trong *Rig Veda* có tới tám lần miêu tả Indra gắn liền với hoạt động khiêu vũ. Sự kiện Arjuna làm người đánh xe cho hoàng tử Uttara gây nhiều cảm hứng cho độc giả. Khi về bề ngoài bị xoá nhoà, chàng nhanh chóng lấy lại phong độ oai vệ của chiến binh Kshatriya bằng khả năng cung tên - thứ vũ khí đặc thù của Indra. Nakula huấn luyện ngựa, còn Sahadeva chăn nuôi bò. Họ bảo vệ gia súc khỏi bệnh tật, đảm nhiệm khoa học thú y, phù hợp với thiên hướng y học của người cha - thần song sinh Aswins, vị lương y chăm sóc sức khỏe cho muôn loài. Đúng như nhận định của nhà nghiên cứu Wikander: “Nếu rút đi những gì gởi lại Indra, hay cặp sinh đôi thần thánh Aswins, thử tưởng tượng xem sẽ còn lại gì ở Arjuna. Nakula và Sahadeva. Điều này cũng đúng với Yudhisthira và Bhima - hai người anh của họ” [4, tr. 59].

Những tác nhân siêu nhiên không chỉ là yếu tố phù trợ như một “mãnh lực bên ngoài”, mà đã thâm nhập chuyển hoá vào hình tượng, trở thành máu thịt, bản chất của hình tượng nhân vật anh hùng. Trong *Mahabharata*, “chủ nghĩa anh hùng và chủ nghĩa sùng tín thần linh đan xen một cách phức tạp” (Sidhanta). Các anh hùng không chỉ có nguồn gốc thần linh mà còn là hoá thân của chính các vị thần trong cốt cách người trần, với những phẩm chất lí tưởng siêu thực, với những thuộc tính đặc thù bất biến, kết tinh những khao khát muôn thuở của con người. Cùng bắt rễ từ thần thoại, nhưng nếu “sử thi Hy Lạp được văn học nghệ thuật đồng hoá” thì “sử thi Ấn Độ bị tôn giáo đồng hoá, bị hoà vào tôn giáo” [9, tr. 19]. Cùng sử dụng màu sắc huyền thoại trong miêu tả nhân vật anh hùng, Homer thể hiện vẻ đẹp của người anh hùng Hy Lạp gần gũi với con người, còn Vyasa thể hiện vẻ đẹp của người anh hùng Ấn Độ tiếp cận với thần linh. Trong quan hệ với thần linh, người anh hùng trong *Mahabharata* thu nhận được sự trưởng thành về trình độ tâm linh. Đúng như lời giới thiệu sử thi *Mahabharata*, người anh hùng mang đời sống tâm linh là tham vọng lớn nhất của *Mahabharata* trong nỗ lực để nhận thức con người.

2.3. Màu sắc huyền thoại biểu hiện ở việc cường điệu, phóng đại vô hạn độ

Cường điệu, phóng đại là sự thêm vào những yếu tố phi hiện thực, phi lịch sử do trí tưởng tượng hư cấu tạo nên. Hegel cho rằng thế giới Ấn Độ chứa đựng những điều ly kì, rắc rối, với tất cả những vẻ lộn xộn, khó tin: “Những kì công hoang đường của con người mang kích thước những hành động được thực hiện bởi những vị thần linh bằng xương bằng thịt. Hoạt động của

họ, do đó, mà có tính chất *nửa thần, nửa người* và tất cả các nhân vật ấy cũng như các hành động cá nhân của họ được *phóng đại lên đến tận cùng*” [10, tr. 644].

Hư cấu, tưởng tượng dựa trên chất liệu của thần thoại và truyền thuyết dân gian diễn tả khả năng siêu nhiên - nét đặc thù của hình tượng nhân vật anh hùng sử thi. Trong Mahabharata, các yếu tố như vậy có rất nhiều trong những *chuyện phiêu lưu* của người anh hùng Bhima. Việc Bhima giết yêu tinh Bakasura về hình thức rất giống những cuộc phiêu lưu của Heracles; về ý nghĩa rất gần với hành động của Thạch Sanh chém trăn tinh, làm việc nghĩa diệt trừ cái ác cho đời. Yêu tinh Bakasura bị hạ gục bởi động tác giao tranh mạnh mẽ và quyết liệt làm rung chuyển cả mặt đất của Bhima. Bằng sự *phóng đại*, người kể đã đem lại những xúc cảm thẩm mỹ đặc sắc trước sức mạnh được đẩy lên đến đỉnh điểm, trước tầm vóc khổng lồ, hoành tráng của người anh hùng... Tiêu diệt cái ác dựa trên sức mạnh vũ lực, đề cao uy dũng của người anh hùng, ngợi ca ý nghĩa đạo đức của chiến tích mà họ lập được là mục đích của việc huyền thoại hóa dựa trên nguồn chất liệu của thần thoại và truyền thuyết dân gian. Mahabharata đề cao hành động nghĩa hiệp của người anh hùng. Danh dự chiến binh dù ở hoàn cảnh nào cũng không bị mất đi. Ngay cả lúc phải ẩn mình, Bhima vẫn hăng hái giúp gia đình người Brahmin hoàn thành bốn phận, chiến đấu với những quái vật khổng lồ, bộc lộ cốt cách chiến binh Kshatriya của mình. Sự kiện Bhima giết quỷ Hidimva cũng chứa những *yếu tố thần kì*, đặc biệt ở chi tiết người em gái của quỷ Hidimva đem lòng yêu mến Bhima. *Motif người lấy vợ yêu quý* là hình thức phổ biến ở truyền thuyết dân gian các nước, và thường là yêu tinh cuối cùng bộc lộ bản chất tàn ác của mình. Nhưng với Bhima, kết quả của thiên tình sử đặc biệt ấy là chàng Ghatotkacha ra đời, hình thức xấu xí nhưng tâm hồn cao cả, tài nghệ tuyệt diệu. Có thể nói, ngợi ca chiến công của các anh hùng diệt trừ quái vật là nguồn mạch cảm hứng của thần thoại và truyền thuyết dân gian, sản phẩm của “*trí tưởng tượng ly kì nhiều khi tới mức quái đản*” ở thời kì sơ khai, không một dân tộc nào là không có.

Cường điệu, phóng đại trở thành một thủ pháp nghệ thuật quen thuộc trong sử thi của các dân tộc trên thế giới, đẩy phẩm chất nhân vật lên tới đỉnh của sự ngợi ca. Chúng ta bắt gặp trong sử thi sự *phóng đại* về những điều huyền diệu, quy cho con người những *khả năng vô hạn* và những *chiến tích hoang đường đậm màu sắc huyền thoại*. Hiệu quả thẩm mỹ là tăng thêm vẻ ly kì hấp dẫn cho tác phẩm, khoác lên người anh hùng vòng hào quang chói lọi, bộc lộ thái độ tôn sùng tuyệt đối của người kể.

Sử thi Mahabharata khi đề cập đến chiến công của người anh hùng cũng *phóng đại* như ở bất kì một truyện thần thoại nào. Những chiến công thần diệu của Bhima giết quái vật được giải thích bằng các tình tiết ly kì: do bị Duryodhana rắp tâm hãm hại, Bhima trúng độc và bị ném xuống nước. Chàng chìm ngimm, rồi được đưa đến thủy cung của Vāsuki - vua các loài rắn. Vāsuki đề nghị chàng uống một hơi hết *một* bình nước thiêng, sẽ được ban sức mạnh phi thường. Bhima đã uống một hơi hết *tám* bình nước như thế, nên có sức mạnh không ai sánh được. Sau sự kiện này, các cuộc giao đấu biểu diễn sức mạnh cơ bắp một cách điêu luyện là sở trường của Bhima. Và Bhima trở thành người anh hùng của những kì tích siêu nhiên, gần với sức mạnh thể chất phi phàm. Sự phi thường về sức mạnh và lòng dũng cảm còn xuất hiện ngay cả ở cậu bé Ghatotkacha. “Cậu bị giết trong khi đang bay lên trời, mãi mê phóng những mũi tên chết người vào quân đội Kaurava” [8, tr. 424], trong khi *roi* đã làm *tiêu tan cả một đoàn quân lính*. Những trường hợp phóng đại như thế không hiếm gì, ngay cả ở những lão tướng lừng danh: Bhisma có thể *một mình đánh bại hàng trăm* hoàng tử. Những đợt tấn công của đôi phương gồm *hàng trăm, hàng ngàn* người, nhưng chỉ *một mình Arjuna* chống đỡ mà vẫn *đánh tan* kẻ thù. Trong lần giao tranh với thần Indra, Arjuna “*bằng một mũi tên lửa tốc lực lớn đã cắt đỉnh núi Mandava ra ngàn mảnh... Ngọn núi khổng lồ đó rơi xuống rừng Khandava, và với sức roi của nó đã làm chết hàng ngàn sinh vật sống*” [7, tr. 506]. Khi miêu tả *số lượng* trong chiến tích của người anh hùng, tác giả *không xem xét đến mức độ hạn định*. Việc Bhisma giết tới *hàng trăm ngàn triệu* binh lính trong mười ngày được diễn tả rất cụ thể: “Một bộ phận của quân đội

Pandava gồm *một trăm ngàn* binh lính đứng phía trước, *một trăm triệu* phía sau, *một trăm bảy mươi ngàn* ở hai bên” [11, tr. 50]. Cũng tương tự, khi *Ramayana* kể về những người ủng hộ Rama chống lại Ravana: “Susena oai hùng đến cùng *mười tỷ* người, Gavaksa khủng khiếp đem theo *sáu trăm tỷ*, Gandhamadana đáng kính đến cùng với *một trăm ngàn triệu*, Panasa thông minh đến cùng *hàng trăm triệu*” [12, tr. 147].

Những *sự phóng đại* như thế đã hình thành một trong những *nét đặc trưng của phong cách sử thi*. Trí tưởng tượng của tác giả không chỉ bằng lòng với việc ghi lại thực tế, mà còn huyền thoại hóa, làm cho chúng đẹp đẽ và thần diệu hơn, đem đến những xúc cảm thâm mĩ đặc sắc. Bởi *sự cường điệu, phóng đại* được người kể sử dụng rất phù hợp với quy luật thẩm mĩ: “Mặc dầu những con người mà họa sĩ Doxixơ đã vẽ ra đều không thể tồn tại trong thực tế, nhưng rất cần coi trọng *cái không thể có đó*, vì phải *vượt xa hơn cái mẫu*” (Aristote - dẫn theo [13, tr. 90-91]). Chính cách phóng đại hình ảnh, sự vật diễn tả “vượt xa hơn cái mẫu” đó, đã làm cho hình tượng người anh hùng chứa đựng cả sức mạnh của cộng đồng. Sự cường điệu, phóng đại trong kể chuyện sử thi đã kích thích mạnh mẽ trí tưởng tượng của người nghe. Đó là phong cách nghệ thuật theo khuynh hướng huyền thoại hoá trần đầy chất lãng mạn hào hùng, ngợi ca cái cao cả: “Những anh hùng của những biến cố đã xuất hiện trong màn sương mù của quá khứ, nằm trong một viễn cảnh xa xôi, đã làm lớn mạnh thêm lên từ tầm thước tự nhiên của chúng cho đến kích thước đồ sộ của chúng. Tất cả những cái đó đã đặt những anh hùng lên đôi hia cao, đã tưới dội xuống chúng từ đầu đến chân những niềm vinh quang chói lọi” (Biêlinxki - dẫn theo [5, tr. 380]).

2.4. Màu sắc huyền thoại biểu hiện qua việc khắc họa những cái chết thần kì

Gắn với chiến trận Kurukshetra có 85 cái chết được miêu tả cụ thể, 54 cái chết không được nêu rõ họ tên, 31 cái chết có tên tuổi rõ ràng. Sau chiến trận, *Mahabharata* còn tiếp tục miêu tả 10 cái chết nữa của những nhân vật anh hùng. Sự sống và cái chết là mối quan tâm lớn mang tính thời đại. Thường thì các sử thi anh hùng việc sử dụng màu sắc huyền thoại trong miêu tả cái chết để ngợi ca, tôn vinh lòng dũng cảm chiến binh. Với *Mahabharata*, điều này còn để diễn tả ý nghĩa đạo đức và xác lập cơ sở cho sự siêu thoát của người anh hùng. Bởi, *người Ấn quan niệm Cái chết thuộc phạm trù của Cái bất tử*. Cái chết trên chiến trận đối với người anh hùng Ấn Độ là để “mở được cánh Cửa Trời” để tiếp tục sống một kiếp khác trong niềm hạnh phúc vĩnh cửu. Quan điểm đó chi phối bút pháp nghệ thuật. *Mahabharata* đã lựa chọn những hình ảnh, những biểu tượng sinh động để miêu tả cái chết, thể hiện cảm quan tươi sáng thi vị về một sự giải thoát. Có cái chết được miêu tả như cây rừng trong gió bão bị bật gốc, có cái chết được ví với “cán cờ lớn sau ngày hội vui”, có cái chết như một ngôi sao lạc, có cái chết kì vĩ tức thì, có cái chết sống lại trong tâm trí người đọc gợi bao niềm tiếc nuối, có cái chết linh thiêng, huyền thoại như một sự hiển thánh... Với những biểu hiện phong phú khác thường, cái chết của người anh hùng trong *Mahabharata* được soi rọi dưới hai góc nhìn: võ sĩ và tu sĩ, chứa đựng ý nghĩa mĩ học và triết lí nhân sinh. *Huyền thoại hoá trong miêu tả cái chết* vừa để *diễn tả vẻ đẹp hùng tráng*, vừa để *ngợi ca nét đẹp tâm linh* của người anh hùng Ấn Độ. Nổi bật trong muôn vàn cái chết của những bậc chiến binh cao niên là cái chết của lão tướng Bhisma - tổng thống lĩnh quân đội Kaurava, được miêu tả trong suốt một chương sách “Bhisma qua đời” (The passing of Bhisma). Đây không phải là cái chết đầu tiên trên chiến trường Kurukshetra, nhưng lại làm kinh động đến cả thần linh và đất trời, tác động sâu sắc đến lòng người. Bỗng chốc “quân đội hai bên thôi không giao tranh nữa, các chiến binh chạy đến vây quanh Bhisma vĩ đại... Các thần linh chứng kiến đều đứng khoanh tay cung kính chào ông, một ngọn gió nồm sức nức hương thơm phe phẩy thổi và những giọt mưa mát lạnh thấm ướt chiến địa” [8, tr. 351]. Không gian lung linh huyền ảo chính là vòng nguyệt quế vinh quang của *sự bất tử* vĩnh hằng. Nó lớn hơn tất cả mọi lời ngợi ca. Trên chiến trận Kurukshetra, các chư thần hiện ra 12 lần cả thấy, có khi là để chứng kiến người trần thi đấu, tỏ thái độ lên án hoặc cổ vũ khích lệ, có khi là để chứng kiến cái chết của các chiến binh dũng cảm... Ở đây, sự hiện diện của thần linh như dấu hiệu báo trước “cửa Trời đã mở”,

sẵn sàng đón nhận người anh hùng “xứng đáng làm khách của thần Indra”.

Kết tinh cao nhất của sự huyền thoại hoá trong miêu tả cái chết của người anh hùng là hình ảnh Bhisma ngã xuống trên chiến địa “thân mình tên cắm chi chít đến nỗi không còn kẽ hở nào cho một mũi tên khác lọt vào nữa”[8, tr. 351]. Bhisma từ trên xe ngã xuống, nhưng thân thể không chạm đất vì nằm trên một chiếc giường bằng mũi tên, gối trên một chiếc gối bằng mũi tên và uống dòng nước mát dâng lên từ mũi tên cắm sâu vào lòng đất... Bộ ba hình ảnh “*giường tên*”, “*gối tên*”, “*nước uống dâng từ mũi tên*” đan dệt bầu không khí huyền thoại, hoành tráng, ngợi ca tầm vóc vũ trụ lớn lao của người anh hùng vĩ đại. Những hình ảnh độc đáo kì vĩ đó khiến bậc tráng sĩ anh tài mẫu mực này giữ một khoảng cách rất xa đối với cõi trần. Cuộc đời ông như huyền thoại về một vị thần giáng thế, cứu đời... Bây giờ là lúc vị thần ấy làm tròn bổn phận Kshatriya của mình và Cửa Trời lại rộng mở để đón ông trở về. Bằng cái chết lí tưởng của một chiến binh, Bhisma “đã đạt tới đỉnh cao của cuộc sống chính đáng và là hiện thân của chính sự thanh khiết”[8, tr. 355]. Cái chết đó đã triệt tiêu khoảng cách giữa cõi Trần và cõi Trời, tạo nên ảo ảnh về cõi Thiên đường giữa trần gian.

Bên cạnh cái chết của các bậc lão tướng, *Mahabharata* còn thể hiện những cái chết của tầng lớp chiến binh non trẻ bằng nghệ thuật huyền thoại, để lại trong lòng người đọc một mối thương cảm sâu sắc. Đó là Uttara, Sveta, Sangia, Iravan, Santanika, Panchalya, Lakshmana, Abhimanyu, Vikarna, Ghatotkacha...

Trong số những cái chết của các chiến binh trẻ tuổi, cái chết của *Abhimanyu* để lại nhiều ấn tượng hơn cả. *Mahabharata* miêu tả cái chết ấy vền vện chỉ có ba từ: “*Chàng tắt thở*”, nhưng nó ngưng đọng trong tâm trí của Yudhisthira một nỗi xót xa về cái thiện, cái đẹp bị hủy diệt quá sớm. Cái giản dị của ngôn từ mang ý nghĩa rất sâu, bởi trước đó *Mahabharata* đã miêu tả rất sinh động quá trình giải thoát của nhân vật. “Tắt thở” chỉ có nghĩa thông báo cái chết về thể xác, còn sự siêu thoát về linh hồn đã diễn ra từ bên trên, khi chàng “nhanh nhẹn đến nỗi trông tưởng chừng như đôi chân không bám trên mặt đất mà đang bay liệng trên không” [8, tr. 381]. Bằng việc huyền thoại hoá, *Mahabharata* đã chấp cho chàng thiếu niên dũng cảm, sáng chói tài năng đôi cánh để bàn chân chàng không chạm mặt đất trần ngập tội lỗi bởi những suy đồi đạo lí. Thay cho việc miêu tả tỉ mỉ về cái chết của Abhimanyu, tác giả nhấn mạnh vào tác động của cái chết, bộc lộ quan điểm đánh giá và thái độ đạo đức: lên án chiến tranh phi nghĩa, ngợi ca đạo đức trong sáng và vẻ đẹp siêu thoát của cái chết trẻ trung oanh liệt: “Abhimanyu còn non trẻ đã đạt tới cõi cực lạc trên kia, mà các vị lão thành tóc bạc đã đi tới nơi đó bằng chiến đấu, cái chết của Abhimanyu quả là chí nguyện đeo đuổi và mong ước nhất của mọi Kshatriya” [8, tr. 385 - 386].

Sử thi *Mahabharata* là một câu chuyện lớn lao và kì diệu mang đậm màu sắc tôn giáo đạo đức: “Những đau buồn của cuộc sống nhân gian được mô tả với một vẻ đẹp cao cả và nó diễn ra trên một toàn cảnh lớn. Đằng sau câu chuyện về những lầm lạc và đau khổ, nhà thơ giúp chúng ta có một ảo tưởng về cõi Thực và cõi Thiên tiên” [8, tr. 426]. Huyền thoại hoá trong miêu tả cái chết cho thấy: nhân vật anh hùng của sử thi này một mặt chịu ràng buộc chặt chẽ với cuộc sống trần thế, một mặt không nguôi vươn tới những khát vọng tâm linh siêu thoát.

3. Kết luận

Một sự tìm hiểu và phân tích trên cho thấy, trong *Mahabharata* màu sắc huyền thoại biểu hiện phong phú và sinh động, từ motif sinh nở thần kì, vai trò của các tác nhân siêu nhiên, sự cường điệu phóng đại vô hạn độ, đến việc miêu tả những cái chết thần kì... đã tạo thành lớp hào quang phủ lên từng trang sách, hiện ra trong mỗi sự kiện cuộc đời của các nhân vật anh hùng. Điều đó đem lại hiệu quả thẩm mĩ cao, *diễn tả cái lí tưởng hơn cái hiện thực*, hướng tới vẻ đẹp kì vĩ, hào hùng, lí giải cho “điều khó hiểu là sử thi cổ đại vẫn cho ta một sự thoả mãn về thẩm mĩ” (K. Marx - dẫn theo [5, tr. 346]).

Có thể nói, sử thi *Mahabharata* là một huyền thoại diệu kì với những câu chuyện về các sự

tích kì lạ, về phép màu nhiệm của đạo sĩ, về thần và quỷ trong “lót” người, “lót” vật... Bản thân các anh hùng trong *Mahabharata* cũng nửa thực, nửa hư. Là những con người bằng xương, bằng thịt, các hoàng tử của dòng Bharata vĩ đại đồng thời là hoá thân của các vị thần, với sự đan dệt của những chi tiết hoang đường siêu nhiên, kì ảo. Những chi tiết ấy tô điểm cho hình tượng người anh hùng thêm rực rỡ lung linh, trở thành thủ pháp nghệ thuật bao trùm thế giới sử thi, tới mức Alfred Luwig cho rằng: “*Mahabharata* chỉ là bản dịch các huyền thoại bằng ngôn ngữ anh hùng ca” [4, tr. 44]. Giới nghiên cứu *Mahabharata* từng tranh luận: “*Mahabharata* là một câu chuyện lịch sử hay hoàn toàn hư cấu?”. Người ta có thể tin hoặc không tin, có thể có cả những điều có thực và những chuyện huyền diệu. Bởi lẽ “với một người Ấn, tất cả mọi chuyện có thể vừa thực, lại vừa hư... Nhưng nó chỉ thực sự bổ ích, lí thú nhờ người kể đã thêm thắt vào đó những bài học, những sự khôn ngoan và vẻ đẹp” [4, tr. 44], kết tinh nên màu sắc huyền thoại trong miêu tả nhân vật anh hùng của sử thi Ấn Độ *Mahabharata*.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Lưu Đức Trung, 1984. *Văn học Ấn Độ*. Nxb Giáo dục, Hà Nội.
- [2] Nguyễn Thừa Hỷ, 1986. *Tìm hiểu văn hoá Ấn Độ*. Nxb Văn hoá, Hà Nội.
- [3] Phan Thu Hiền, 1999. *Sử thi Ấn Độ* tập 1, *Mahabharata* (Chuyên luận). Nxb Giáo dục, Hà Nội.
- [4] Georges Dumézil, 1968. *Mythe et épopée* (Chuyên luận), Quarto Gallimard.
- [5] Nguyễn Văn Khoa, 1978. *Anh hùng ca của Hômerô* (Chuyên luận). Nxb Đại học và Trung học chuyên nghiệp, Hà Nội.
- [6] Jean Claude Carrière, 1989. “Mahabharata - Bài thơ nhân gian”, *Tạp chí Người đưa tin UNESCO*, (9).
- [7] Translated by Pratap Chandra Roy, 1955. *The Mahabharata* (Volume I), Second Edition. Oriental Publishing Co. 11D, Arpuli Lane, Calcutta-12.
- [8] Cao Huy Đình và Phạm Thủy Ba dịch, 1979. *Mahabharata*. Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [9] Nguyễn Văn Khoa, 1983. *Thần thoại Hy Lạp* tập I. Nxb Đại học và Trung học chuyên nghiệp, Hà Nội.
- [10] Hêghen, 1999. *Mĩ học* tập II (Phan Ngọc giới thiệu và dịch). Nxb Văn học, Hà Nội.
- [11] Translated by Pratap Chandra Roy, 1955. *The Mahabharata* (Volume VI), Second Edition, Oriental Publishing Co. 11D, Arpuli Lane, Calcutta-12.
- [12] Phạm Thủy Ba dịch, 1988. *Ramayana* tập 3. Nxb Văn học, Hà Nội.
- [13] Võ Quang Nhơn, 1997. *Sử thi anh hùng Tây Nguyên*. Nxb Giáo dục, Hà Nội.

ABSTRACT

Mythological elements in the portrayal of the epic Mahabharata's hero

Nguyen Thi Tuyet Thu

Faculty of Publishing, Academy of Journalism and Communication

Based on the comments of French philologist Georges Dumézil on correlation between gods and heroes in *Mahabharata*, the paper has analyzed and demonstrated the manifestations of this relationship through the epic *Mahabharata*. Fundamental features have been identified, including the motif of a mythic birth, the role of supernatural agents, the infinite hyperbole, and the depiction of mythical deaths. They are all helpful to create the mythological air to the hero in the epic *Mahabharata*.

Keywords: mythological elements; hero; god; mythical deaths.